

BĂILE DIN SÂNGEORZUL ROMÂN

Mircea Gelu BUTA¹

1. Introducere

În colecția de cuvinte duhovnicești, intitulată sugestiv „*Viețile Sfinților*”, este relatată următoarea povestire²:

Un monah pe nume Gheorghe, în timp ce se preumbla pe un drum de munte, având în mână o cruce, a fost întâmpinat de un bătrân stareț care l-a poftit să-l urmeze. Abătându-se din drum, au întâlnit o turmă de oi, al cărei păstor zăcea pe jos, mușcat de un șarpe. Văzând cele întâmplate, starețul i-a zis tânărului monah: „*Scoate apă din izvor și să udăm crucea*”. Făcând aceasta și deschizând gura tânărului, i-au turnat apa ce era vărsată pe cruce. În timp ce starețul mărturisea: „*În numele Prea Sfintei Treimi, să te vindece, robul lui Dumnezeu, Sfântul Mare Mucenic Gheorghe*”, păstorul a început să verse dintr-însul veninul purtător de moarte și s-a sculat.

Atunci starețul i-a zis: „*Spune-mi, cum te-ai jurat ieri către văduva cea săracă, pe a cărei oaie, care ți-a dat-o s-o paști, ai vândut-o cu trei arginți și tu i-ai spus ca a mâncat-o lupul?*”. Păstorul a răspuns: „*Adevărat, părinte, așa este. Dar tu cum de ai știut?*”.

Starețul îi răspunse: „*În timp ce ședeam în chilia mea, a venit la mine un bărbat pe un cal alb și mi-a zis: Sofronie, scoală-te și du-te degrabă la izvorul care este de-a dreapta ta, spre miazăzi, unde vei găsi un tânăr mușcat de șarpe. Vei întâmpina acolo pe un monah purtând o Cruce în mână, săpată în lemn și, luând Crucea aceea, să torni pe ea apă și să dai tânărului aceluia mușcat de șarpe să bea din apa aceea, zicându-i astfel: În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, te vindecă pe tine robul lui Dumnezeu, Mucenicul Gheorghe. Și să-i zici să nu se jure mai mult pe numele lui Dumnezeu, nici pe numele sfinților Lui, nici să facă cuiva strâmbătate și să dea oaia văduvei celei sărace, ca să nu-i fie ceva și mai rău*”.

Mulți s-au vindecat sorbind din izvoarele tămăduitoare de la poalele munților Rodnei, mulțumind lui Dumnezeu și plăcutului Său, Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, pe care cinstindu-l, i-au dat numele localității lor³.

¹ Prof. Dr. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, e-mail: butamircea@yahoo.com

² Mircea Gelu Buta, „Cuvânt către cititor”, în Pop V. L., *Sângeorz Băi, Perenitate ortodoxă și laică*, Ed. Barna'S, Bistrița, 2010, pp. 1-2.

³ *Ibidem*.

2. Andrei Monda, medicul cercului Sângeorz-Băi

Modernizarea băilor din Sângeorzul Român se leagă, fără îndoială, de numele medicului Andrei Monda, care se va stabili aici spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Acesta s-a născut în ziua de 18 august 1855, fiind al treilea copil al diacului Ioan și al Ioanei Monda din comuna Bistrița Bârgăului și frate cu Simion Monda, primul protopop ortodox al Bistriței⁴. A urmat școala primară în comuna Prundu Bârgăului, iar apoi cursurile Gimnaziului Năsăudean și ale Gimnaziului Superior Greco-Catolic din Blaj. În calitate de bursier al „Fondurilor grănicerești năsăudene”, s-a înscris în anul 1879 la Facultatea de Medicină de la Universitatea „Ferencz Jösef” din Cluj, pe care a absolvit-o în anul 1885⁵.

Activitatea medicală și-a început-o ca aspirant (1 iulie-30 nov. 1885), continuând-o apoi ca medic secundar (30 nov.1885 – 20 feb. 1886) la „Krankenhaus Wieden”, Viena. Începând din 15 septembrie 1886 până în anul 1888 a practicat medicina în comuna Czsepaia (Cehia de azi), unde a depus și jurământul de serviciu⁶.

Din data de 15 martie 1888 până la 1 septembrie 1920 și-a desfășurat activitatea de medic în cercul sanitar Rodna⁷, perioadă în care s-a căsătorit cu Rafila (n. 28 sept. 1868 – d. 8 apr. 1932), „fata lui Șandor cel avut din Cuiejdii⁸, despre care se zice că avea, după păreață⁹, vreo 3–40.000 florini”. Aceasta provenea dintr-o veche familie de creștini de pe Valea Mureșului. Din arhiva parohială Pietriș, județul Mureș, și din însemnările de pe cărțile de cult, rezultă numele unor preoți care au slujit în această biserică. Primul menționat a fost Sava Florea, paroh la parohia Cuiejdii în anul 1835. Al doilea slujitor a fost Teodor Șandor, care a slujit ca preot între anii 1852–1878, acesta murind la vârsta de 47 de ani. Deoarece a fost un mare proprietar, lui i s-a atribuit inițiativa de a se construi o nouă biserică. Fiul său cel mare, Ioan Șandor, a fost paroh între anii 1882–1885. A murit prematur, la vârsta de 28 de ani. Băiatul acestuia, Gheorghe Șandor, deși nu a fost preot, a înființat „Fundăția parohului Teodor Șandor”, cu scopul de a salariza preoții ce urmau a sluji în parohia Pietriș.

Una dintre fiicele sale, Maria, s-a căsătorit cu preotul Galaction Șagău, ajuns protopop al Reghinului. Acesta, la câțiva ani de la moartea cumnatului

⁴ Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, *Bistrița Bârgăului, Lupta familiei Monda pentru Biserică, Școală și Națiune*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2015, pp. 11–53.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ În anul 1876, administrația teritorială a Transilvaniei s-a reorganizat în comitate, probabil în ideea de a dispersa comunitățile românești și săsești. Cercul Sângeroz se desființează, localitatea devenind comună, aparținătoare cercului Rodna, care va avea în componență următoarele localități: Rodna, Ilva Mare, Măgura Ilvei, Poiana Ilvei, Ilva Mică, Leșu, Feldru, Nepos, Șanț, Cărlibaba, Coșna, Maieru, Sângeorzul Român. Apud, Ioan Băca, Adrian Onofreiu, *Evoluția administrației teritoriale a județului Bistrița-Năsăud*, în „Revista Bistriței”, nr. XX, 2006, pp. 357–358.

⁸ Azi Pietriș, județul Mureș.

⁹ După părere, evaluare.

său, a preluat parohia Pietriș și a devenit astfel proprietarul întregii averi. Neavând copii, și-a împărțit averea nepoatelor și a înființat fundația „Galaction Șagău și Maria Șandor”. Rafila Monda (n. Sândor) a fost una din beneficiarele acestei moșteniri.

Urmare a Memorandumului din anul 1892, înaintat de către liderii românilor din Transilvania împăratului austro-ungar Franz Josef, în care se solicita drepturi egale cu ale populației maghiare și încetarea persecuțiilor și a încercărilor de maghiarizare, Dr. Andrei Monda a fost acuzat ca ar fi fost colaboraționist cu principalii acuzați. În cele din urmă, a ieșit de sub pericolul arestării, demonstrând la proces că, întrucât poliția locală i-a confiscat încă de la poștă invitația, nu exista nicio dovadă a implicării sale¹⁰.

Având calificarea de medic balneolog, obținută la Institutul de hidroterapie „Wieden Hospital”, ca bursier al Fundației Gojdu, după întoarcerea la Sângeorzul Român, Dr. Andrei Monda va reuși să modernizeze stațiunea, ea devenind un loc monden la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea.

În lumea medicală, apa de Sângeorz este cunoscută sub numele de „Hebe”, înțelegând prin acest simbol efectul deosebit pe care-l are această apă minerală în păstrarea și refacerea sănătății. Localnicii au numit-o „vin”, iar numele de „Borcut” (vin de fântână) s-a dat în timpul ocupației austro-ungare, traducând denumirea originală care-i definește gustul deosebit de plăcut, dar și coloritul rubiniu, rămas pe sticlele ce se folosesc în timpul curei¹¹.

Dacă în jurul anului 1770 oficialitățile de la Viena consemnează pe harta Imperiului comuna Sângeorz ca localitate cu apă minerală, în literatura medicală prima descriere sumară a izvoarelor cu efectele lor benefice a fost publicată în anul 1877 în Revista „Gesund Brunnen”.

O lucrare mai amplă în legătură cu Sângeorzul va fi publicată în anul 1839 la Cluj, de către Dr. Samuel Pataky, care descrie „Borvizurile din munții Rodnei” și rolul lor terapeutic¹².

În jurul anilor 1880, o societate pe acțiuni ce s-a autointitulat „Hebe” va lua în arendă de la comuna Sângeorz folosirea izvoarelor de apă minerală pe o durată de 30 de ani, făcând și primele investiții, care vor atrage un număr mare de vizitatori.

Cel care va face analiza chimică a apelor și va clasifica izvoarele pe afecțiuni va fi Dr. Andrei Monda¹³. Tot el va înființa, în anul 1901, Reuniunea de păstrare „Izvorul” din Sângeorzul Român.

Dintr-un memoriu de la începutul anului 1912 aflăm că localitatea Sângeorzul Român din comitatul Bistrița-Năsăud era proprietara izvoarelor de ape minerale și a băilor cunoscute sub numele de „Hebe”. Prin puterea lor vindecătoare, mulți bolnavi „au să le mulțămescă sănătatea, viața și fericirea lor”,

¹⁰ Mircea Gelu Buta, *Bârgăul lui Tini Pavel*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2010, pp. 11-12.

¹¹ Idem, *Doctorul Andrei Monda și stațiunea Sângeorz-Băi* în „Anuarul Bărgăuan”, coordonator Niculae Vrăsmaș, anul I, nr. 1, 2011, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, pp. 172-175.

¹² *Ibidem*.

¹³ Mircea Gelu Buta, „Cuvânt către cititor”, în Pop V.L., *Sângeorz-Băi, perenitate ortodoxă și laică*, Ed. Barna'S, Bistrița, 2010.

atrăgând an de an „o societate mare și încheșată românească, dând astfel și prin aceasta ținutului și băilor un caracter pronunțat românesc”¹⁴. În continuare se face referire la un articol scris de contele Bethlen Lajos, în anul 1854, în foaia unguerească „Hetilap”¹⁵: „Tot pe valea Rodnei, este cu mult mai interesantă stâncă de altă formă a apei minerale de la Sângeorz; pe aceasta arta omenească n-a stricat-o, ci în frumusețea sa naturală își varsă apele sale vindecătoare, pentru omenirea suferindă, ape cu cari abia se pot compara scumpele ape minerale din străinătate. Într-o stâncă ce sună a gol, de 40 stângenți înălță, 300 stângenți de lungă și 3000 stângenți în periferie, își prepară marele chemist, Natura, acest medicament ce curge de miliarde de ani. Azi nu se vede acolo nici un semn de artă omenească. Încă tot așteaptă acest loc urma programului. E de temut însă că industria omenească se va vădi aici tot așa de încet cum s-a dezvoltat și alcătuirea minunată a locului”¹⁶.

Societatea acționară „Hebe” din Sângeorzul Român a fost fondată în anul 1911, având un capital de 100.000 coroane, constituit în 100 de acțiuni a 1000 coroane. Conform statutului Societății, cupoanele urmau să se prescrie în timp de un an, înregistrarea firmei fiind făcută în limbile română, maghiară și germană. Comunicările oficiale se aduceau la cunoștință publică prin intermediul gazetelor „Românul” și „Vármegyei Közlöny”¹⁷. Conducerea Societății era asigurată de: Av. Teodor Mihali (Dej), președinte; Av. Dionisiu Loginu (Bistrița), vicepreședinte și membrii: Dr. Leon Scridon (Bistrița); Dr. George Pavel (Bistrița); Dr. Alexandru Pop, originar din Rodna-Veche (procuror-șef în Cluj). Comitetul de supraveghere era prezidat de Protopop George Stanciu (Bistrița); Ing. Alexiu Candale (Bistrița); Augustin Pinteș (Contabil-șef „Someșana” Dej). De partea administrativă se ocupau: Dr. Alexandru Pop, director executiv; Silviu Handrea, contabil; Lazăr Marțian, casier; Iuliu Manț, magazioner; Gavrilă Rus, maestru de băi. Din bilanțul pentru anul 1913, aflăm că Societatea „Hebe” deținea active în valoare de 149.974 coroane¹⁸.

Începând de la 1 ianuarie 1912, în urma unei licitații, băile au fost concesionate pe o perioadă de 50 de ani. La licitație a participat, „pe lângă o grupare unguerească și una izraelită, și o grupare modestă de 7 români”. Cu toate că oferta românilor „a fost cu mult mai modestă decât a străinilor”, conducerea comunei

¹⁴ Memoriu, datat 1912, Sângeorzul Român, comitatul Bistrița-Năsăud, în Arhiva personală Mircea Gelu Buta.

¹⁵ „Săptămânalul”.

¹⁶ Memoriu, datat 1912...

¹⁷ „Monitorul județului”.

¹⁸ Cele 149.974 coroane reprezentând activele Societății acționare „Hebe” erau constituite astfel: „cassa în numerar – 350 coroane; casa de păstrare poștală – 1041 cor.; realități (cauțiune) – 24.000 cor.; investiții contractuale – 9619 cor.; adaptări la băi – 7580 cor.; mașinării și recvizite – 6155 cor.; investiții de manipulare – 3297 cor.; mobilier – 17.790 cor.; diverși debitori – 39.397 cor.; capital acționar nevărsat – 25.366 cor.; pierdere din anul 1912 – 12.645 cor.; pierdere din anul 1913 – 2734 cor.”. La capitolul pasive, Societatea înregistra un capital acționar de 100.000 coroane și suma de 49.974 cor. de la diverși creditori. În anul 1913, Societatea a obținut venituri în valoare de 24.497 cor., cele mai importante provenind din: apa minerală (6.580 cor.); băi (1788 cor.), taxa de cură (1763 cor.), taxa de muzică (668 cor.). Apud, Constantin Popp, *Anuarul băncilor române*, anul XVI, 1915, Editura Solidarității Asocierii de Institute Financiare ca Însoțire, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1914, p. 233.

Sângeorzul Român a preferat să încredințeze administrarea apelor minerale acestora, „spre a le pune sub scutul și în serviciul neamului românesc”¹⁹.

În luna mai 1912, Societatea „Hebe” primește oferta unui comerciant din Turda pentru comercializarea apei minerale de la Sângeorz²⁰. De asemenea, băile din Sângeorzul Român au început să fie tot mai căutate, turiștii având posibilitatea de a închiria camere la hotel sau la „Casa comunală”, la tariful de 1-4 coroane/zi. Se taxa separat asigurarea așternuturilor sau a patului suplimentar, dar pentru cei care doreau, era permisă folosirea așternuturilor aduse de acasă²¹.

Viața socială din Sângeorzul Român era animată de seratele teatral-muzicale oferite turiștilor și localnicilor. Așa a fost și cea organizată în ziua de duminică, 2 august 1914, din inițiativa Veturiei Pop, căsătorită cu Dr. Alexandru Pop, și a tinerimii universitare clujene, aflate în vacanță la băi. Evenimentul a fost programat la Hotelul „Hebe”, începând cu ora 20.00, taxa de intrare fiind de două coroane. Venitul obținut era destinat bibliotecii băilor. Iată programul oferit publicului: „Declamare”, interpretată de Vasile Algeorge; „Lugojana” de Chovan, executată la pian de Vasile Șteopoe și Flaviu Tripon; „Artistele”, comedie de Baiulescu, într-un act, interpretată de Cornelia Chibulcutean, Elena Haliță, Olimpia Larionessi, Alexandrina Tripon și Elena Scridon; „Cântec” de Tiberiu Brediceanu; Arie din opera „Robert le Diable” de Meyerbeer; „Toarce, furcă!” de Ionel Borgovan, solo de soprană, cântat de Veturia Dr. Pop; „Pălăria ceasornicarului” de Emile Girardin, interpretată de Elena Scridon, Alexandrina Tripon, Dr. Nicolae Candale, Vasile Șteopoe, Vasile Algeorge, Ioan Buia și Leon Scridon. Serata urma să se încheie cu dans²².

După Marea Unire, Dr. Andrei Monda va depune jurământ de fidelitate pentru România și înaintează Prefecturii județului Năsăud următoarea cerere: „Mult Stimate D-le Prefect! După un serviciu de 31 ani ca medic în acest comitat, reflectez și mă rog de a fi denumit ca medic comitatens, sperând că voi fi spre bun folos obștesc și-mi voi da silința de a mulțami spre fiește-care. Bistrița, Cu deosebită stimă, Dr. Andrei Monda”²³.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ „Prea mult stimat Domnule! Prin domnul avocat Valer Moldovan mi s-a făcut cunoscut că Dumneavoastră sunteți directorul Societății «Hebe», a apei de la Sângeorgiu, care este o apă bună și o doresc mai mulți din tractul Turdei, așa că m-au rugat mai mulți ca să fac întrebare, căci am dori să o avem, pentru că la noi, în Turda, nu se găsește și așa eu aș dori să avem o magazie pentru tractul Turdei, căci dacă ar fi prețurile mai ieftine, s-ar putea face afacere bună. Sunt cu speranța și cred că și Dumneavoastră nu ați fi în contra acestei idei bune și folositoare. De aceea, eu, fiindcă nevasta mea are prăvălie în casa sa proprie, aș avea dorința să luăm asupra noastră întreprinderea aceasta, ce ar aduce servicii folositoare de ambele părți. Vă rog să binevoiți a ne scrie în interesul acesta sub ce condițiuni ați dori să faceți o magazie, fiindcă eu până acuma nu am condus nici o afacere cu apă, așa cum sunt silît să o fac acum, căci avem doar vânzare de vin. Vă rog cu reîntoarcerea poștei, să binevoiți a-mi da deslușire deplină în cauza aceasta, căci aș dori cât mai curând să mă prevăd cu apă pentru vin. Aștept rezultatul. Rămân al dumneavoastră cu deplină stimă, Ianki Demeteriu”. Scrisoare datată 22 mai 1912, Turda, în Arhiva personală Mircea Gelu Buta.

²¹ „Tarif despre chiliile scaldei «Hebe»”, în Arhiva personală Mircea Gelu Buta.

²² „Invitare”, Tipografia George Matheiu, Bistrița, 1914.

²³ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, fond Prefectura județului Năsăud-prefect, d. 65/1919, f. 1 (în continuare: A.N.S.J.B-N.); vezi și *Îndrumător în Arhivele Statului județul Bistrița-Năsăud*, 21, București, 1988, p. 261.

La data de 1 septembrie 1920, depășind limita vârstei statuate pentru medici funcționari, Dr. Andrei Monda a fost pensionat prin Ordinul Secretariatului General al Sănătății și Ocrotirilor Sociale din Cluj nr. 12.754/16 septembrie 1920²⁴. În postul de medic al oficiului sanitar Năsăud va fi numit Dr. Iulian Chitul (1919–1933; 1944–1945)²⁵.

La data de 14 iulie 1922, Dr. Andrei Monda s-a numărat printre inițiatorii memoriului adresat Episcopiei Ortodoxe din Cluj, în care se cerea reînvierea ortodoxiei în bazinul de sus al Văii Someșului, prin construirea, de către ieromonahul Ioachim Bâznog, a unei biserici ortodoxe în Sângeorzul Român²⁶.

În data de 3 noiembrie 1924, ieromonahul a fost ridicat de acasă și dus la primărie, unde a fost bătut groaznic, străpuns cu cuțitul și foarfeca, i s-a tăiat barba, toate acestea cu scopul de a-l opri pe călugăr să ridice biserica ortodoxă începută pe pământul rămas moștenire de la părinții lui, undeva, *Peste Someș*. Doctorul Andrei Monda a fost acela care, constatând cele întâmplate, i-a eliberat certificat medical²⁷, după care a trimis o carte poștală, în regim de urgență, P.S. Episcop Nicolae Ivan, în care specifica: „*Sfinția Voastră! Ioachim Bâznog, ieromonah greco-ortodox din Sângeorzul Român, ieri noaptea a fost bătut, batjocorit și i-a tăiat barba, un Lupoai, subsecretar, în casa primăriei comunale. Anexez certificat medical! Cereți urgent cercetarea în cauză și punerea agresorilor în arest la procuror. E un scandal nemaipomenit și o batjocură pe bietul om. Trebuie ajutor!*”²⁸.

În urma celor sesizate, P.S. Nicolae Ivan a făcut, în data de 12 noiembrie 1924, plângere procurorului de pe lângă Tribunalul din Bistrița, pentru a dispune cercetarea cauzei și pedepsirea grabnică a agresorilor, demers rămas fără niciun rezultat, deoarece prefectul județului, Solomon Haliță, fiu al comunei Sângeorzul Român, era un înfocat greco-catolic²⁹.

Așa cum am mai spus, familia Dr. Andrei Monda era înrudită cu familia Av. Camil Velican³⁰ (n. 1878 – d. 1937), primul primar român al orașului

²⁴ Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, *Bistrița Bârgăului, Lupta familiei Monda...*, p. 24; vezi și A.N.S.J.B-N., fond *Serviciul Sanitar al județului Năsăud*, d. 121/1920, f. 1.

²⁵ Vezi Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, *Istoria Spitalelor din Bistrița*, vol. I, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017, pp. 52–53.

²⁶ Arhiva Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului (în continuare, A.A.V.F.C.), Memoriul din 1/14 iulie 1922; Alexandru Dărăban, *Un sprijinitor al ortodoxiei în Sângeorz-Băi: Dr. Andrei Monda*, în „*Pisanii Sângeorzene*”, III, nr. 12 (28), decembrie 2014, pp. 49–52; vezi și Alexandru Dărăban, *Ieromonahul Ioachim Bâznog din Sângeorz-Băi*, Editura Charmides, Bistrița, 2010, pp. 52–53.

²⁷ Alexandru Dărăban, *Ieromonahul Ioachim Bâznog...*, *op. cit.*, p. 54.

²⁸ A.A.V.F.C., Cartea poștală trimisă de Dr. Andrei Monda către Episcopie la data de 5 noiembrie 1924; apud, Alexandru Dărăban, *op. cit.*, p. 55.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Camil Velican s-a născut la 18 dec. 1878, la Târgu Mureș, în familia judecătorului Alexandru Velican și al Mariei Târlea, înrudită cu Episcopul Vasile Hossu din Gherla și cu viitorul cardinal Iuliu Hossu. A urmat școala primară la Alba Iulia, iar liceul la Blaj. După absolvirea studiilor universitare la Cluj și Budapesta, în anul 1903 s-a înscris la Baroul din Alba Iulia, unde a activat, ca avocat, până la sfârșitul vieții. Membru activ al Partidului Național Român, la întoarcerea sa de pe frontul italian, în noiembrie 1918, a avut o întrevvedere cu Iuliu Maniu, la Viena, care l-a sfătuit să se pună la dispoziția Consiliului Național Român Central, care își

Alba Iulia. Acesta se căsătorise cu Georgeta Velican, născută Șandor (n. 1887 – d. 1968), din comuna Pietriș, jud. Mureș, nepoată de frate a Rafilei Monda, n. Șandor. De-a lungul timpului, familia Av. Camil Velican își va petrece vacanțele la Sângeorz-Băi, ca oaspeți ai mătușii Rafila și unchiului Andrei Monda.

În ce privește cariera științifică a doctorului Andrei Monda, este de remarcat deschiderea pe care acesta a avut-o pentru cunoaștere. În acest sens, a participat cu comunicări științifice la numeroase congrese internaționale europene de medicină generală și balneologie, ajungând membru al „Asociației medicilor din Europa”. A luat parte la mai multe excursii organizate de membrii acestei societăți, vizitând institute medicale și spitalele cele mai însemnate din acea vreme, în țări precum Germania, Anglia, Italia, Belgia, Norvegia și chiar extremul nordic – Spitzberg. A consemnat impresii din călătoriile sale în scrisori și ilustrate, pe care le-a trimis nepoatelor și nepoților, adunate, în final, în arhiva familiei³¹.

A fost activist medical în cadrul „Astrei” culturale născudene, parcurgând satele din circumscripția sa, ținând prelegeri și încercând să combată bolile și suferința printr-o abordare bio-psiho-socială.

În cursul vieții sale, Dr. Andrei Monda a fost un mare filantrop. Astfel, a donat o sumă impresionantă de bani pentru „edificarea unui cămin” al medicilor din orașul Bistrița, care „*va avea destinația ca în localurile lui să se țină ședințele medicilor din oraș și județ, să se țină conferințe medicale, iar cu timpul să i se adauge o baie populară în care de două ori pe săptămână să se organizeze gratuit vizite pentru săraci și pentru cei lipsiți de mijloace*”³².

Un alt fond pe care l-a creat a fost „Fondul religionar Andrei și Rafila Monda”, prin care a fost donată o mare sumă de bani pentru întreținerea bisericilor ortodoxe române din Bistricioara și comuna Pietriș din județul Mureș³³.

După o activitate în serviciul public de peste 35 de ani, Dr. Andrei Monda, împreună cu soția Rafila s-au retras într-o impunătoare clădire pe care și-au construit-o în apropierea bisericii românești din Piața Unirii din Bistrița³⁴. Aici au locuit împreună cu cele două nepoate adoptate, Ioana Șimon (n. 1879 –

stabilise sediul la Arad, în vederea Convocării Marii Adunări Naționale la Alba Iulia. În luna decembrie 1918, Camil Velican a devenit primul primar român al orașului Alba Iulia. În anul 1922, a fost numit prefect, funcție pe care a îndeplinit-o până în anul 1926. În această calitate, a organizat festivitățile de încoronare a Regelui Ferdinand și Reginei Maria, de la Alba-Iulia. A decedat în anul 1937, la doar 58 de ani. Apud, Elena Giurgiuman, *Avocatul Dr. Camil Velican, primul primar român, de după Marea Unire, al orașului Alba Iulia*, în Rev. „Dacoromania”, Cluj, 10 mai 2006.

³¹ Documente din arhiva personală a familiei Mircea Gelu Buta.

³² A.N.S.J.B-N., fond *Protopopiatul Ortodox Român Bistrița*, d. 1293/1926, ff. 1-8.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Imobilul din Piața Unirii, nr. 3, în suprafață de 612 m², a fost cumpărat în anul 1896 de către Rafila Monda, soția doctorului Andrei Monda, cu suma de 6200 florini. Casa era compusă, „*la parter din 7 camere, 2 bucătării, 2 cămări, 1 WC, 1 spălătorie, 1 grajd, 1 pivniță, iar la etaj din 11 camere, 3 bucătării, 3 cămări, 1 WC, 1 magazie. În anul 1936, se intabulează dreptul de proprietate cu titlu de moștenire testamentară în favoarea soției doctorului Velican Camil, născută Georgeta Șandor*”; apud, Oficiul de Cadastru și Publicitate Imobiliară Bistrița-Năsăud, C.F. 4167, Nr. topo 1642 – casă de piatră cu etaj, Nr. topo. 1643 – curte.

d. 1972) și Maria Ștefănuț (n. 1907 – d. 1992), căsătorită cu col. Alexandru Rusu (n. 1902 – d. 1984), ofițer de stat major în Armata Regală.

Andrei Monda a decedat la 13 ianuarie 1926, fiind înmormântat în cavoul familiei, din cimitirul românesc al orașului Bistrița³⁵. Trupul neînsuflețit a fost condus la locul de veșnică odihnă de către soție, rude, numeroși prieteni, foști colegi de școală și cunoscuți, între care prefectul Solomon Haliță, protopopul Ioan Dologa și fostul director de bancă George Curtean. Slujba prohodului a fost oficiată de octogenarul protopop Grigore Pletosu, asistat de preotul Aurel Monda și profesorii de religie Constantin Flămând și Liviu Greabu.

În cuvântarea sa, protopopul Grigore Pletosu „a arătat vredniciile pe toate terenele ale defunctului”³⁶, iar Dr. Ionel Scridon a rostit cuvântul de rămas-bun în numele medicilor din Bistrița: „Viața noastră pe acest pământ ni se pare numai ca un vis. Cum vibrează undele valurilor, așa ni se pare că dispărem și noi. Măsurăm pașii vieții noastre cu timpul și spațiul, aflându-ne însă fără să știm în mijlocul eternității și când această premisă palpitatează în inimile colegilor tăi, aflându-ne în aceste momente triste lângă trupul rece și neînsuflețit, totuși, simțim că încă trăiești în mijlocul nostru, ești încă în viață pentru noi, medicii, prin cultura cea vastă medicală, câștigată la facultatea strălucitoare a Vienei, amplificată prin multiplele călătorii de studii, începând de la patriile științelor medicale cele mai reci, până la cel mai calde ale continentului european, împodobite însă mai presus de toate cu munca neobosită ale cultivării simțului solidarității colegiale. Și firile acestei munci neobosite ale trecutului, împreunate cu bucuriile și supărările vieții profesionale, confluiează cu firile necazurilor și ale desiluțiilor prezentului, cari au găsit un ecou poate atât de îndreptățit în sufletul tău, ceea ce numai noi, medicii, suntem în stare s'o înțelegem, confluiează atât de mult, încât în sânul Asociației medicilor sunt contopite într'o citadelă indisolubilă, în care să rămâi asigurat că se va cultiva memoria ta întodeauna, ca un imbold pentru munca măreață a solidarității profesionale, pentru care muncă ai luptat o viață întreagă. Cu moartea medicului Dr. Andrei Monda se stinge viața unui vechi și vajnic luptător pe toate terenele vieții noastre naționale. Odihnească în pace!”³⁷.

Prin toată activitatea sa profesională, socială și filantropică, Dr. Andrei Monda s-a impus ca un fruntaș al intelectualității românilor transilvăneni de la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea.

După decesul Dr. Andrei Monda, soția acestuia și-a revizuit dorințele testamentare, lăsând cea mai mare parte din averea familiei nepoatei Georgeta Velican, n. Șandor (1887–1968), fiica Liviei (n. Pop) și a lui Ioan Șandor, ctitor și preot al bisericii ortodoxe din localitatea Pietriș³⁸.

³⁵ A.N.S.J.B-N., fond Reuniunea de împrumut și păstrare „Izvorul” din Sângeorz, reg. inv. nr. 7, f. 149.

³⁶ „Gazeta Bistriții”, Bistrița, anul VI, nr. 2, 1 februarie 1926, p. 2.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Georgeta Velican s-a născut în comuna Pietriș din jud. Mureș, fiică a Liviei, n. Pop, și a lui Ioan Șandor, ctitor și preot al bisericii ortodoxe din localitate. Pe linie maternă, unul dintre înaintașii săi, protopopul Nicolae Rațiu – ctitor de biserică în Alba Iulia și Oarda, este cunoscut ca cel care a scris testamentul și a dat ultima împărtașanie lui Horea. Nepot al lui Nicolae Rațiu și străbunic al Georgetei Velican, preotul Nicolae Popa (1812 – 1890) din Șard, absolvent la Teologia din Blaj, în 1835, și-a condus enoriașii în mai 1848 pe Câmpia Libertății. Fiul preotului

În ce privește stațiunea Sângeorz-Băi, Institutul de Balneologie din București, prin persoana Dr. Gheorghean Popescu, cât și clinicile medicale din Cluj vor iniția, în perioada interbelică, un amplu program de studiu privind efectele terapeutice ale apei minerale „Hebe”. Astfel, între anii 1929–1939 vor apărea studii științifice semnate de Prof. Dr. Iuliu Hațieganu, Dr. Mircea Halița, Prof. Dr. Ioan Goia, Prof. Dr. Marius Hângănuț, Dr. Constantin Popescu, cu scopul declarat al autorilor: „prin constatările experiențelor noastre se stabilește pe om cadrul indicațiunilor terapeutice a apei «Hebe»”³⁹.

Îmbutelierea și comercializarea apei minerale cu marca „Hebe” va începe în anul 1936⁴⁰. Modernizarea stațiunii va fi făcută după anul 1965, când s-au construit hotelul „Hebe” și Complexul Balnear UGSR.

În perioada de după anul 1989, stațiunea Sângeorz-Băi decade din punct de vedere balnear, turistic și economic, în ciuda menținerii valențelor terapeutice ale resurselor sale naturale.

3. Factorii naturali de cură din stațiunea Sângeorz-Băi

După anul 1970, colectivul de medici ai stațiunii Sângeorz-Băi, condus de Traian Șandor⁴¹, va reface cercetările asupra factorilor terapeutici din zonă

Nicolae Popa, Iosif Popa, a fost judecător. Și-a desfășurat activitatea la Judecătoriile din Teaca, Brașov și Cluj. Apreciat pentru competența și corectitudinea sa, a ajuns președinte de secție la Curtea de Casație din Budapesta. A fost răsplătit cu „Ordinul Leopold”. Rămăsă orfană de ambii părinți, Georgeta este luată în grijă de mătușa sa, Rafila Monda, care va încerca să îi asigure o instruire solidă la Preparandia din Arad, de sub direcția lui Vasile Goldiș, pe care o va absovi cu „distingție”. În anul 1908, se căsătorește cu avocatul Camil Velican, stabilindu-se în Alba-Iulia. Casa lor avea să devină locul de întâlnire a frunțașilor ardeleni, membri ai Consiliului Dirigent. Georgeta Velican și-a susținut și secondat soțul în multiplele sale activități și în dificilele sarcini politice și administrative ce i-au fost încredințate. Pe plan personal, a avut o bogată activitate socială, în ajutorarea familiilor văduvelor și orfanilor din Primul Război Mondial, conducând filiala Societății „Principele Mircea” din Alba-Iulia, aflată sub înaltul patronaj al Reginei Maria. Pentru merite deosebite, a fost decorată cu medalia „Centenarului Regelui Carol I” și Baretă „Pro Patria”. După instalarea comunismului, a fost persecutată și închisă. Moare în anul 1968, în casa surorii sale din Cluj, fiind îngropată în cavoul familiei. Post mortem a primit calitatea de „luptător pentru rezistența anticomunistă”. Arhiva personală Elena Giurgiuman, str. Dobrogeanu Gherea, nr. 8, Cluj-Napoca; vezi și *Istoria uitată: Casa primului primar român din Alba Iulia lăsată în uitare*, în ziarul „Alba 100%”, 18 septembrie 2014, p. 1; vezi, de asemenea: „Testamentul Dr. Andrei Monda” și completarea acestuia de către soție, Rafila Monda, n. Șandor, 1932, la A.N.S.J.B-N., fond *Protopopiatul Ortodox Român Bistrița*, d. 1293/1926, ff. 1–8.

³⁹ Halița M., Danicico I., *Acțiunea apei minerale «Hebe» de Sângeorzul-Băi, izvoorul principal, asupra secreției gastrice, extras din „Clujul Medical”, 7, 1928, p. 28.*

⁴⁰ Pompei Cocean, Cristian Nicolae Boșan, Oana Ramona Ilovan, *Județul Bistrița-Năsăud*, Ed. Academiei Române, București, 2011, p. 213.

⁴¹ În anul 1979, echipa condusă de Dr. Traian Șandor, de la Dispensarul Policlinic Balnear Sângeorz-Băi era formată din medicii: Dr. Vasile Szekely, Dr. Rudolf Sinay, Dr. Ștefan Moko, Dr. Attila Szatmary, Dr. Elena Spermezan, Dr. Doina Crinta, Dr. Dorina Mirza, Dr. Cătălin Grosz, Dr. Mircea Ciuhuță, Dr. Eva Czerantoni, Dr. Emil Cordoș, Dr. Ilie Hampu, Dr. Gabriela Dana Banu.

În anul 1991, din colectivul de asistenți medicali de la Dispensarul Policlinic Balnear

(ape minerale, nămol mineral de izvor, gaze naturale, bioclimat etc.), clasificându-i și integrându-i în terapiile medicale⁴².

Materialul scris, împreună cu o bogată bibliografie, mi-a fost înmănat, cu ani în urmă, de către doctorul Traian Șandor, medicul-șef al complexului balnear Sângeorz-Băi, cu rugămintea de a-l fructifica și promova în lumea medicală. Conform însemnărilor acestuia, apele minerale din zonă au următoarele caracteristici fizico-chimice: sunt carbogazoase, bicarbonate, cloruro-sodice, calcice, magneziene, slab feruginoase, cu radioactivitate atenuată, atermale, hipertone și izotone. Mineralizarea totală este de 8–10 grame/litru; PH = 6–7, conținut de CO₂ – 1,5 mmol/litru⁴³. Acestea provin din două zăcăminte⁴⁴:

- unul profund, de la adâncimea de 135–150 m, acumulat în formațiunile eocene, dispuse într-un anticlinal⁴⁵ ferit de poluare (printr-un strat impermeabil gros de cel puțin 55 m);

- cel de-al doilea, acumulat în mod secundar în tufurile calcaroase din holocen, supus în permanență poluării, prin infiltrații de la suprafață. Componenta radioactivă, sub formă de emanații de radon, potențează acțiunea farmacodinamică a apei minerale numai în condiții de cură în stațiune.

În ce privește factorii naturali de cură din stațiune, aceștia sunt: *apa minerală de izvor, nămolul mineral din izvoare, emanațiile de CO₂ (mofetă) și bioclimatul de cruțare*:

a. Izvoarele de apă minerală „Hebe”

Stațiunea are un număr de 9 izvoare de apă minerală, cu un debit stabilit de 1.000.000 litri/24 ore. Fiecare izvor este evaluat în funcție de compoziția

Sângeorz-Băi făceau parte: As. Susana Măgurean, As. Ilie Sohorcă, As. Otilia Iatan, As. Elisabeta Suci, As. Eugenia Retegan, As. Ana Măgurean, As. Raveca Avram, As. Ana Spaimoc, As. Ioana Bota, As. Margareta Sengieș, As. Saveta Marica, As. Mădălina Pop Buia, As. Maria Jarda, As. Ana Bozbici, As. Viorica Sas, As. Irina Timiș, As. Ioana Lupșor, As. Maria Ligia Pop, As. Ioana Floaroaie, As. Floarea Costan, As. Elena Polgar, As. Traiana Snecău, As. Paraschiva Dumitru, As. Elena Redenciuc, As. Varvara Borș, As. Bogdan Szabo, As. Olimpia Pop, As. Ana Mariș, As. Ioan Sigartău, As. Florin Lerenț, As. Viorica Szentanay, As. Pavel Pop Buia, As. Cătălina Ciociu, As. Domnița Moldovan, As. Doina Săbăduș, As. Rodica Lerenț, As. Ioan Moldovan, As. Ioan Spaimoc, As. Valeria Hiruță, As. Cătălina Tangner, As. Elisabeta Ursa, As. Maria Țăranu, As. Dorina Petri, As. Geta Răzvanță, As. Paraschiva Man, As. Eugenia Olar, As. Margareta Jurcul, As. Ana Buia, As. Simion Bucnar, As. Viorica Bucnar, As. Lucreția Domniți, As. Ilie Varvari, As. Floarea Pop, As. Maria Lupan, As. Domnița Farwaty, As. Maria Bota. Apud, Arhiva Spitalului de Urgență Bistrița, Dispensarul Policlinic Balnear Sângeorz-Băi, Stat de retribuții pe luna decembrie 1979”, f. 1; *Ibidem*, „Stat de retribuții pe luna aprilie 1991”, ff. 1–5.

⁴² Traian Șandor, *Stațiunea climaterică Sângeorz-Băi*, manuscris în Arhiva Spitalului Județean de Urgență Bistrița, p. 1.

⁴³ Traian Șandor, *op. cit.*, p. 6; vezi și Hângănuț M., Haliță M., *Acțiunea apei minerale de Sângeorziul-Băi, izvorul principal, asupra secreției gastrice, extras din „Clujul Medical”, nr. 3, 1932.*

⁴⁴ Pricăjan A., *Substanțele minerale terapeutice din România*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 375.

⁴⁵ Anticlinal, parte a unei cute geologice ridicată în formă de boltă.

fizico-chimică, prezența micro-elementelor și componența radioactivă, constituindu-se în individualități terapeutice (vezi *Anexa 1*).

Crenoterapia, tratamentul cu apă minerală în cură internă, acționează asupra organismului astfel:

- general nespecific asupra organismului, în sensul modificării reactivității, paralel cu ameliorarea simptomatologiei;
- local asupra diverselor organe (stomac, intestin, căi biliare, rinichi, căi urinare);
- acțiune metabolică, influențată de metabolismul apei din organism, de cantitatea de apă administrată, în sensul retenției hidrosaline.

După ingestia apei minerale, procesul de resorbție are loc în intestinul subțire prin celulele intestinale cu permeabilitate selectivă pentru anumiți ioni (substanțe liposolubile) și prin spațiile intercelulare prin procese de osmoză și filtrare. Resorbția este accelerată de CO₂, bilă, vitamina D (în special pentru K, P, Mg) și este încetinită de modificările de pH ale conținutului intestinal. Eliminarea substanțelor minerale se efectuează prin următoarele căi: urinară (ionii Na, K, Cl), intestinală (metale grele), transpirații. După resorbție, substanțele minerale trec în umorile organismului (sânge, limfă, lichid interstițial) și, prin stabilirea în anumite limite a presiunii osmotice, se menține starea coloidală a diverselor substanțe biologice, crescând rezistența nespecifică a organismului. Modificările cantitative ale ionilor de Na, K, Ca și Mg au consecințe importante în modificările fizico-chimice ale coloizilor (apele alcaline cresc proprietatea coloizilor de a fixa H₂O, pe când Ca determină deshidratarea lor)⁴⁶.

Electroliții din apa minerală, ajunși în organism, intervin în activitatea biologică a celulelor, hormonilor și enzimelor, ducând la modificări în mediul intern (acțiune osmotică, echilibru acido-bazic, echilibru ionic, oxido-reductor, volemie), normalizând aceste constante biologice și asigurând starea de ameliorare sau chiar vindecare clinică a unor afecțiuni cronice.

Prin mecanisme complexe de reglare și autoreglare neurovegetativă și umorală, se ajunge la creșterea rezistenței nespecifice a organismului.

Asupra mucoasei digestive apa „Hebe” are o acțiune locală complexă, iar după resorbție, activează metabolismul celular și, în cele din urmă, căile de eliminare.

Prin cură internă, apa minerală „Hebe” acționează asupra leziunilor mucoasei gastrice și disfuncțiilor organelor, cauzate de afecțiuni la distanță, adresându-se mai întâi cauzei și apoi tulburărilor locale (algii, modificări secretorii și motilitate gastrică).

Acțiunea farmacodinamică a apei minerale „Hebe” este deosebit de complexă, fiind potențată și de acțiunea altor factori terapeutici de cură oferii de stațiune: bioclimat, alimentație curativă, sanatorizare, C.F.M. Apa minerală **Izvorul 6** scade secreția gastrică – experimental cu 21% în medie și este inhibată aciditatea.

⁴⁶ Mioara Banciu, *Balneofizioterapie generală și concepte moderne de recuperare*, vol. I, Ed. Mirton, Timișoara, 1996, pp. 30-32.

Apa minerală **Izvorul 5-6** inhibă secreția gastrică, în timp ce **Izvorul 1** crește secreția și aciditatea gastrică.

Izvorul 7, izoton, deprimă secreția gastrică și are acțiune coleretică.

Din studiile efectuate în stațiune, reiese că secreția și aciditatea gastrică tinde spre normalizare prin mecanisme complexe de reglare și autoreglare, scade glicemia și glicozuria, colesterolemia, are loc o echilibrare neurovegetativă și o reglare a disfuncțiilor biliare.

În stările după „stomac operat”, se constată ameliorări evidente, puse pe seama restabilirii echilibrului neurovegetativ, acțiune antialgică, antiinflamatorie, datorate acțiunii componentei radioactive a apei minerale „Hebe”.

S-a constatat efectul protector al apei minerale „Hebe” în ulcer, experimental și în hepatita toxică provocată, precum și o intensificare a coloidopexiei ficatului și a splinei, explicându-se astfel modul de acțiune în diferite stări alergice și mai ales în cele cu componentă digestivă.

Izvorul 7-8, prin ingestie, inhibă pepsina și activează, într-o oarecare măsură, tripsina și lipaza pancreato-intestinală.

Izvorul 6 crește PH-ul sangvin, rezerva alcalină, metabolismul bazal și scade colesterolemia.

S-a dovedit efectul hipoglicemiant al apei minerale „Hebe” în contextul curei balneo-sanatoriale, demonstrându-se prin studii scăderea glicemiei și glicozuriei.

Pe lângă cura internă, apa minerală „Hebe” se mai poate folosi cu efecte bune în cura externă, spălături gastrice, microclisme, irigații, aerosoli și inhalatii, injecții cu apă minerală.

La indicația curei, medicii de specialitate din stațiune țin seama de complexul factorilor de cură, stadiul bolii, afecțiuni asociate, constituția bolnavului, vârsta și echilibru nervos, având drept scop obținerea eficienței terapeutice.

Apa minerală „Hebe” conține emanații de radon. Concentrația radonului este între 2UM - 28,5UM (Mache), iar cantitatea de radon este de 3-13 milimicro-Curie. Cu alte cuvinte, apa minerală „Hebe” are un conținut slab de radioactivitate în limitele terapeutice, fiind cea mai radioactivă din țară în cura internă. Eficiența deosebită a apei minerale „Hebe” pare a fi dată și de componenta radioactivă, cu acțiune directă asupra modificării generale a reactivității organismului.

Efectele favorabile se obțin și prin administrarea în cură externă a apei cu radioactivitate sau prin aplicații de nămol mineral, cu conținut de săruri radioactive, asupra sistemului nervos periferic, nevralgii, nevrite și afecțiuni dermatologice.

În ce privește modul de folosire, apa minerală „Hebe” se bea de trei ori pe zi, înaintea meselor principale. Cura de apă minerală durează 21 de zile și se poate repeta după 3-4 luni. În lipsa apei minerale „Hebe” se poate folosi apă provenită din sursele Bodoc sau Tinca.

Dacă bolnavul prezintă hiperaciditate gastrică, apa minerală se bea cu 1-2 ore înainte de masă, caldută, în cantități de maximum 150-200 ml. pe doză, în caz de senzație de arsură gastrică se mai poate ingera la 2 ore după masă încă 50-100 ml. apă minerală.

În caz de aciditate scăzută, apa se bea neîncălzită cu 15–30 minute înaintea meselor principale. În caz de afecțiuni hepato-biliare, visceroptoze apa minerală se bea în poziție clinostatism.

La pacienții cu hepatită stabilizată sau persistentă, se indică cantități mici de apă minerală (50 ml.), la care se poate adăuga aceeași cantitate de apă simplă.

Apa minerală „Hebe” se păstrează la temperatura de 15°C.

b. Nămolul mineral de izvoare

Este vorba de sedimente curative – depuneri ale izvoarelor minerale alcalino-feroase în mediul natural, cu bogat conținut de săruri radioactive. Nămolul mineral de Sângeorz a luat naștere în decursul mileniilor, prin sedimentarea izvoarelor carbogazoase, calcice și feruginoase. Denumirea de „nămol mineral” este dată ținând seamă de compoziția fizico-chimică și modul de formare a acestuia.

„Peloidul HEBE” (nămol terapeutic) este un sistem fizico-chimic eterogen, conținând o fază lichidă și una solidă, cu structură cristalină. Apa se leagă de faza solidă sub formă osmotică și de cristalizare. Faza lichidă are caracter carbonat, iar cea solidă conține mai ales substanțe anorganice, carbonați de calciu, cu proprietăți emoliente ale pielii.

Caracteristicile fizice ale nămolului sunt greutatea specifică, hidropepsia, termopepsia și granulația, care definesc modul de aplicare sub diferite forme de proceduri.

Nămolul de Sângeorz are greutatea specifică mare, fiind puternic mineralizat (50%), în timp ce hidropepsia și termopepsia sunt mai reduse. Nămolul acționează prin componenta fizico-termică și componenta radioactivă complexă locală și generală asupra organismului. Se aplică sub formă de cataplasme atât în afecțiunile digestive cronice, cât și în diferite forme de reumatism cronic.

Se consideră aplicațiile de nămol mineral „Hebe” ca o procedură specifică stațiunii Sângeorz-Băi, superioară altor proceduri de termoterapie, deoarece se sumează efectul termoterapiei, transmineralizării și a componentei radioactive.

Sedimentele curative se mai pot folosi și la băi cu nămol mineral, care, datorită conținutului de săruri radioactive, devin băi radonice în concentrație și cantități terapeutice. Emanația radonică are afinitate pentru organele bogate în țesut gras, pentru glandele suprarenale, sistemul nervos și, în general, pentru orice membrană biologică. Băile radonice stimulează funcția sistemului vegetativ limfatic și cresc permeabilitatea barierei hemato-tisulare. S-au constatat și unele efecte metabolice, cum ar fi reducerea glicemiei și a uricemiei.

Cura externă cu nămol mineral este indicată în următoarele afecțiuni:

- boli reumatice de tip inflamator sau degenerativ;
- afecțiuni neurologice periferice;
- dermatoze;

- tulburări funcționale endocrine.

De asemenea, masivele depuneri de săruri minerale pot constitui și o bază pentru prepararea unor produse medicamentoase, cu multiple întrebuințări în terapeutică și cosmetică. Se pot prepara etaloane radium din depunerile de travertin, existând posibilitatea de a se extrage radium pur prin metode speciale, care poate fi folosit la prepararea băilor artificiale radonice, cu multiple indicații terapeutice.

Caracteristicile nămolului mineral de Sângeorz sunt următoarele: apă 48,88%; substanțe organice 0,14%; substanțe minerale 50,96% (efectuat de Narti, 1959).

Nămolul mineral de Sângeorz, insuficient studiat până în prezent, poate avea acțiune imunologică de desensibilizare și restabilire a echilibrului umoral.

Indicațiile se referă, în primul rând, la boli reumatice cronice, afecțiuni ortopedice, intervenții post-operatorii, afecțiuni cronice ale sistemului nervos periferic (pareze, parestezii, atrofii, periviscerite, tulburări funcționale endocrine)⁴⁷.

c. Gazele naturale – Bioxid de Carbon (CO₂) – Mofete¹

Stațiunea Sângeorz-Băi deține una din cele mai mari surse mofetiere, emanații de CO₂, cu perspective de exploatare atât în scop terapeutic, cât și sub formă de: băi de CO₂, băi cu bule de gaz, mofete și, prin îmbuteliere, se pot valorifica, rezultând beneficii pe plan economic.

În prezent, se folosește numai gazul (CO₂) obținut de la **Izvorul 8**, prin amenajarea unei mofete în incinta acestui izvor de apă minerală. Procedura de CO₂ este deosebit de solicitată de sanatorizați, pentru efectele ce se obțin mai ales în tulburări de circulație periferică, unde se constată efectele imediat.

Gazul natural sub formă de mofetă, în condiții de descărcare pentru organism, acționează direct asupra pielii, fără să fie asociată și acțiunea presiunii hidrostatice și a temperaturii ca în cazul băilor de acid carbonic. La nivelul pielii are loc o vasodilatație care determină creșterea activității acesteia.

În cazul mofetei, are loc o sudație accentuată, însoțită de eliminarea unor produse biologice, pierderea de cloruri, având drept consecință scăderea acidității gastrice și, concomitent, o creștere a eliminării de acid uric.

Acțiunea vasodilatatoare a gazului natural asupra tegumentului vizează, în primul rând, aparatul cardio-vascular și tensiunea arterială, cu scăderea valorilor după efectuarea procedurilor și nu în timpul procedurii, ca în cazul băilor simple.

Băile de gaz natural – mofetele – sunt indicate în:

- afecțiuni cardiovasculare centrale și periferice;
- varice la membrele inferioare, stadiile 1 și 2;
- sechele după tromboflebite (după 6 luni de la un episod acut);
- hipertensiune arterială, stadiile 1 și 2;

⁴⁷ Traian Șandor, *op. cit.*, pp. 6-7.

- arteriopatie obliterantă la membrele inferioare⁴⁸.

d. Bioclimatul

Așezare geografică a stațiunii Sângeorz-Băi, într-o zonă cu climă continental temperată, oferă un climat sedativ de cruțare, factor deosebit de important în contextul complexului de cură.

Bioclima stațiunii se caracterizează prin solicitarea foarte slabă a sistemului nervos central și vegetativ, precum și a glandelor cu secreție internă. Prin bioclimatoterapia de cruțare se urmărește punerea în repaus a funcțiilor neuro-vegetative și endocrine inițial exagerate.

Complexul de factori climaterici, cu acțiune biologică terapeutică, sunt: temperatura, umiditatea, presiunea atmosferică și strălucirea soarelui în cursul anului, cu valori medii. Valoarea indicelui de stres bioclimatic total, mediu anual, este redusă (32), caracterizând stațiunea ca având un bioclimat sedativ⁴⁹.

Se poate spune că aclimatizarea sanatorizațiilor are loc fără perturbări deosebite, constituind un factor major în tratamentul nevrozelor, astenice, convalescență, surmenaj.

Aerohelioterapia se indică bolnavilor indiferent de profilul de boală, sezon, ținându-se seama de starea de confort termic în timpul expunerii la aer și soare.

Specificul stațiunii este brăul plantațiilor de brazi ce înconjoară vilele și complexele sanatoriale, contribuind la ozonificare și purificarea aerului din incinta stațiunii, conținând o cantitate mare de ioni negativi (aeroionizare negativă).

Sanatorizații au posibilitatea de a efectua aerohelioterapia atât în mijlocul naturii, cât și pe terasele vilelor și complexelor sanatoriale amenajate special în acest scop⁵⁰.

Referindu-se la eficiența curei balneare, colectivul de medici balneologi din stațiunea Sângeorz-Băi a comunicat, după propriile observații, indici de ameliorare în stațiune: 91%, cu o durată a stării de ameliorare de 6-11 luni. În ce privește vindecarea clinică, aceasta intră în discuție după trei ani de cură consecutiv.

⁴⁸ *Ibidem*, pp. 7-8.

⁴⁹ Elena Teodoreanu, Mariana Dacos-Swoboda, Camelia Ardeleanu, L. Enache, *Bioclima stațiunilor balneoclimatice din România*, Ed.Sport-Turism, București, 1984, p. 240.

⁵⁰ Traian Șandor, *op. cit.*, p. 8.

ANEXE

Izvoarele de apă minerală de la Sângeorz-Băi

O.J.T. BISTRIȚA-NĂSĂUD
I.B.C.T. Sângeorz-Băi

Izvorul nr. 1

Examen fizic:

- Temperatura apei = 12 grade C
- Debitul în 24 ore = 3128 litri
- Ph = 6683
- Radioactivitate = 0.42 M.C./1
- 1,15 U.M./1

Compoziția chimică a apei			mg/1
Conținutul la 1 litru apă			
A	- Clor	Cl-	1837
N	- Brom	Br-	urme
I	- Iod	I -	urme
O	- Nitric	NO ₃ -	1,5
N	- Nitros	NO ₂ -	0,2
I	- Sulfuric	SO ₄ -	2,8
	- Bicarbonic	HCO ₃ -	4659,1
C	- Sodiu	Na+	2104,1
A	- Potasiu	K+	156,8
T	- Amoniu	NH+	7,6
I	- Litiu	Li+	0,2
O	- Calciu	Ca++	474,9
N	- Magneziu	Mg++	98,9
I	- Fier	Fe++	4,5
	- Mangan	Mn++	0,3
	- Aluminu	Al+++	2,5
	Acid metasilic	H ₂ SiO ₃	0.5
	Bioxid de carbon	CO ₂	1939,4
	Mineralizare totală	11.291 gr./1	

Caracterizarea apei minerale: carbogazoasă, bicarbonată, clorosodic calcică, magneziană, slab feruginoasă cu radioactivitate - izotonă.

CO₂ 1,9 Fe 0,0045 M 9,4 HCO₃ 59 CL 40/ Na 71 Ca 18 Mg.6

Indicații terapeutice: gastrite cronice hipoacide, stomac operat, constipații habituale, diskinezii, colecistatonii cronice.

*

Izvorul nr. 2

Examen fizic:

- Temperatura apei = 17 grade C
- PH = 7,58
- Densitatea = 1,0098
- Rezistivitate elect. = 69,09
- Punct crioscopic = 0,428
- Conductivitate elect. = 1,4.10
- Presiune osmotică = 5,154
- Radioactivitate = abs.
- Debit în 24 ore = 65.870 l.

Compoziția chimică a apei			mg/l
Conținutul la 1 litru apă			
A	- Clor	Cl-	1950,3
N	- Brom	Br-	5,0
I	- Iod	I -	absent
O	- Nitric	NO ₃ -	0,5
N	- Nitros	NO ₂ -	absent
I	- Sulfuric	SO ₄ -	4,1
	- Bicarbonic	HCO ₃ -	5.002,4
C	- Sodiu	Na+	2.177,5
A	- Potasiu	K+	200,0
T	- Litiu	Li+	0,3
I	- Amoniu	NH ₄	absent
O	- Calciu	Ca++	572,9
N	- Magneziu	Mg++	102,3
I	- Fier	Fe++	7,0
	- Mangan	Mn++	absent
	- Aluminiu	Al+++	0,3
	Acid metasicilic	H ₂ SiO ₃	68,8
	Acid metatitanic	H ₂ TiO ₃	0,13
	Acid metaboric	HBO ₂	176,5
	Amidogen	NH ₂	absent
	Substanțe organice	O ₂	2,0
	Bioxid de carbon	CO ₂	1729,3
	Mineralizare totală	11.998	

Caracterizarea apei minerale: bicarbonată, clorurată, sodică, calcică, carbogazoasă, slab feruginoasă, magneziană - izotonă.

CO₂ 1,9 Fe 0,0045 M 9,4 HCO₃ 59 CL 40/ Na 71 Ca 18 Mg.6

Indicații terapeutice: gastroduodenite cronice, enterocolite, diskinezii biliare, reumatism cronic, băi minerale, irigații și microclisme.

*

O.J.T. BISTRIȚA-NĂȘĂUD
I.B.C.T. Sângeorz-Băi

Izvorul nr. 3

Examen fizic:

- Temperatura apei = 13 grade C
- Debit în 24 de ore = 2186 l
- PH = 6,762
- Radioactivitate = 0,55 M.C. /1
1,51 U.M./14

Compoziția chimică a apei			mg/l
Conținutul la 1 litru apă			
A	- Clor	Cl-	1784,89
N	- Brom	Br-	2,9
I	- Iod	I -	urme
O	- Nitric	NO ₃ -	0,5
N	- Nitros	NO ₂ -	0,2
I	- Sulfuric	SO ₄ -	2,4
	- Bicarbonic	HCO ₃ -	4651,2
C	- Sodiu	Na+	2143,5
A	- Potasiu	K+	145,5
T	- Litiu	Li+	0,1
I	- Amoniu	NH ₄	5,9
O	- Calciu	Ca++	425,1
N	- Magneziu	Mg++	97,2
I	- Fier	Fe++	3,0
	- Mangan	Mn++	0,2
	- Aluminiu	Al+++	0,8
	Acid metasicilic	H ₂ SiO ₃	60,7
	Bioxid de carbon	CO ₂	1882,7
	Mineralizare totală	11.206	

Caracterizarea apei minerale: apă carbogazoasă, bicarbonată, clorurată, sodică, calcică, magneziană, slab feruginoasă, cu radioactivitate - izotonă.

CO₂ 1,9 Fe 0,0014 M 9,3 HCO₃ 60 CL 40/ Na 74 Ca 17 Mg.6

Indicații terapeutice: colecistatonii, colite cronice, gastrite cronice, hepato-colecistite.

*

Izvorul nr. 4

Examen fizic:

- Temperatura apei = 15 grade C
- Debit în 24 de ore = 4630 litri
- Radioactivitate = 8,9 M. CU. /1
24,47 U.M./1

Compoziția chimică a apei Conținutul la 1 litru apă			mg/l
A	- Clor	Cl-	1766,4
N	- Brom	Br-	absent
I	- Iod	I -	0,13
O	- Nitric	NO ₃ -	1,2
N	- Nitros	NO ₂ -	absent
I	- Sulfuric	SO ₄ -	3,3
	- Bicarbonic	HCO ₃ -	4.575
C	- Sodiu	Na+	2.126,4
A	- Potasiu	K+	151,2
T	- Litiu	Li+	1,8
I	- Amoniu	NH ₄	absent
O	- Calciu	Ca++	456,3
N	- Magneziu	Mg++	63,7
I	- Fier	Fe++	0,46
	- Mangan	Mn++	3,7
	- Aluminiu	Al+++	urme
	Acid metasicilic	H ₂ SIO ₃	51,2
	Acid metaboric	BO ₂ H	125,7
	Amidogen	NH ₃	absent
	Bioxid de carbon	CO ₂	1290,6
	Mineralizare totală	10.618	

Caracterizarea apei minerale: apă bicarbonată, clorurată, sodică, calică, magneziană, carbogazoasă, slab feruginoasă, cu radioactivitate – izotonă.

Indicații terapeutice: ulcer gastric și duodenal, diabet zaharat, colopatii cronice.

*

Izvorul nr. 5

Examen fizic:

- Temperatura apei = 14 grade C
- Debit în 24 de ore = 570.1
- Radioactivitate = 10,97 M. CU. /1
29,97 U.M./1

Compoziția chimică a apei			mg/1
Conținutul la 1 litru apă			
A	- Clor	Cl-	1742,5
N	- Brom	Br-	0,04
I	- Iod	I -	0,07
O	- Nitric	NO ₃ -	2,5
N	- Nitros	NO ₂ -	absent
I	- Sulfuric	SO ₄ -	2,7
	- Bicarbonic	HCO ₃ -	4.514
C	- Sodiu	Na+	2.100
A	- Potasiu	K+	207,4
T	- Litiu	Li+	0,45
I	- Amoniu	NH ₄	absent
O	- Calciu	Ca++	444,3
N	- Magneziu	Mg++	51,2
I	- Fier	Fe++	2,6
	- Mangan	Mn++	absent
	- Aluminiu	Al+++	0,32
	Acid metasicilic	H ₂ SiO ₃	55,5
	Acid metaboric	BO ₂ H	110,0
	Amidogen	NH ₂	0,64
	Bioxid de carbon	CO ₂	1496,4
	Mineralizare totală	10.741	

Caracterizarea apei minerale: apă bicarbonată, clorurată, sodică, calică, magneziană, carbogazoasă, slab feruginoasă, cu radioactivitate - izotonă.

Indicații terapeutice: hepatite cronice, gastrite cronice hipoacide, anemii soc. feriprive, diverse forme de alergie.

*

Izvorul nr. 6

Examen fizic:

- Temperatura = 15 grade C
- PH = 6,5
- Debit de apă în 24 de ore = 85.000 litri

Compoziția chimică a apei Conținutul la 1 litru apă			mg/l
A	- Clor	Cl ⁻	2000,0
N	- Azotați	NO ₃	lipsă
I	- Azotiți	NO ₂	0,0007
O	- Sulfai	SO ₄ ⁻	12,30
N	- Fosfați	PO ₄ ⁻	absent
I	- Bicarbonați	HCO ₃ ⁻	4880,0
C	- Calciu	Ca ⁺⁺⁺	263,30
A	- Magneziu	Mg ⁺⁺	237,60
T	- Sodiu	Na ⁺⁺	2253,50
I	- Potasiu	K ⁺⁺⁺	374,00
O	- Amoniu	NH ₄ ⁺⁺	lipsă
N	- Fier	Fe ⁺⁺	10,35
	- Mangan	MN ⁺⁺	1,38
	- Bioxid de carbon	CO ₂	1496,00
	- Reziduu fix	7530,00	

Caracterizare: apă bicarbonată, clorurată, sodică, calcică, magneziană, carbogazoasă, hipotonă - atermală.

Indicații terapeutice: colite cronice, colecistite cronice, dischinezii biliare, litiază biliară, diabet zaharat, ulcer gastric și duodenal, gastrite cronice și hiperacide, sindroame alergice.

*

Izvorul nr. 7

Examen fizic:

- Temperatura = 15 grade C

- PH = 6,5

- Debit de apă în 24 de ore = 22.180 litri

Compoziția chimică a apei			mg/l
Conținutul la 1 litru apă			
A	- Clor	Cl-	1.3475
N	- Brom	Br-	urme
I	- Iod	I-	absent
O	- Sulfuric	SO ₄ -	0,0154
N	- Nitric	NO ₃	absent
	- Nitros	NO ₂	absent
	- Bicarbonic	HCO ₃	4.8075
C	- Sodiu	Na+	2.357
A	- Potasiu	K+	-
T	- Litiu	Li+	-
I	- Amoniu	NH ₄ +	0,004
O	- Calciu	Ca ⁺⁺	0,137
N	- Magneziu	Mg ⁺⁺	0,090
I	- Fier	Fe ⁺⁺	0,001
	- Mangan	MN ⁺⁺	-
	- Aluminiu	Al ⁺⁺⁺	-
	- Acid metasilicic	H ₂ SiO ₃	0,033
	- Acid metaboric	HBO ₂	-
	- Bioxidul de carbon	CO ₂	0,110
	- Mineralizare totală	8.9062	

Caracterizare: bicarbonată, clorurată, sodică, calcică, magneziană.

Indicații terapeutice: ulcer gastric și duodenal, cistopielite, microlitiază renală, diateza urică.

*

O.J.T. BISTRIȚA-NĂȘĂUD

I.B.C.T. Sângeorz-Băi

Izvorul nr. 8

Date fizice:

- Temperatura apei = 14 grade C
- Debit de apă în 24 de ore = 36.000 litri
- PH = 7,66
- Presiune osmotică = 5,467 atmosfere.

Compoziția chimică a apei			mg/1
Conținutul la 1 litru apă			
A	- Clor	Cl-	2102,9
N	- Brom	Br-	0,1
I	- Iod	I-	urme
O	- Nitric	NO ₃	1,1
N	- Nitros	NO ₂	absent
	- Sulfuric	SO ₄	4,2
	- Bicarbonic	HCO ₃	4514,0
C	- Sodiu	Na+	2311,5
A	- Potasiu	K+	132,8
T	- Litiu	Li+	0,5
I	- Amoniu	NH ₄ +	absent
O	- Calciu	Ca++	502,6
N	- Magneziu	Mg++	49,4
	- Fier	Fe++	7,1
	- Mangan	MN++	0,5
	- Acid metasilicic	H ₂ SiO ₃	16,8
	- Acid metaboric	HBO ₂	29,3
	- Bioxidul de carbon	CO ₂	1865,6
	- Mineralizare totală	11538,6	

Caracterizare: apă bicarbonată, clorurată, sodică, slab calcică, carbo-gazoasă, hipotonă.

Indicații terapeutice: gastrite cronice, gastroduodenite, ulcer gastric și duodenal.

*

Izvorul nr. 9

Date fizice:

- Temperatura = 15 grade C
- PH = 6,5
- Debit de apă pe 24 de ore = 85.000 litri

Compoziția chimică a apei			mg/l
Conținutul la 1 litru apă			
A	- Clor	Cl ⁻	2000,0
N	- Azotați	NO ₃	lipsă
I	- Azotiți	NO ₂	0,0007
O	- Sulfati	SO ₄	12,30
N	- Fosfați	PO ₄	absent
	- Bicarbonați	HCO ₃	4880,0
C	- Calciu	Ca ⁺⁺	263,30
A	- Magneziu	Mg ⁺⁺	237,60
T	- Sodiu	Na ⁺⁺	2253,50
I	- Potasiu	K ⁺⁺	374,00
O	- Amoniu	NH ₄	lipsă
N	- Fier	Fe ⁺⁺	10,35
	- Mangan	Mn ⁺⁺	1,38
	- Bioxidul de carbon	CO ₂	1496,00
	- Reziduu fix		7530,00

Caracterizare: apă bicarbonată, clorurată, sodică, calcică, magneziană, carbogazoasă, hipotonă - atermală.

Indicații terapeutice: colite cronice, colecistite cronice, dischinezii biliare, litiază biliară, diabet zaharat, ulcer gastric și duodenal, gastrite cronice hiperacide, sindroame alergice.

SÂNGEORZUL ROMÂN BALNEAR RESORT

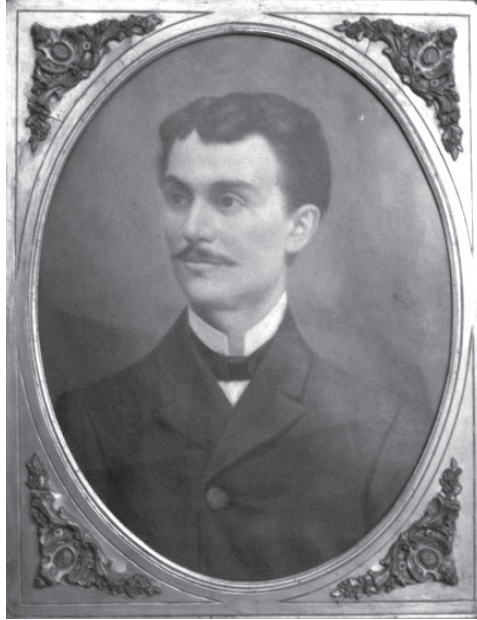
- Abstract -

If the therapeutic action of the mineral waters and of the climate in the region was discovered by the original inhabitants of the Sângeorzul Român locality and subsequently was validated by different scientific studies, the modernization of the Sângeorzul Român balneal resort is undoubtedly linked to the name of doctor Andrei Monda, born in Bistrița Bârgăului and who will come to this locality at the end of the 19th century. After 1970, the resort will experience the most spectacular development after the building of two healthcare resorts belonging to the Hebe Hotel (900 beds) and the UGSR Complex (600 beds). After 1989, Sângeorz-Băi resort decades from a balneal, touristic and economic point of view, despite the conservation of the therapeutic valences of its natural resources.

LA STATION BALNÉAIRE DE SÂNGEORZUL ROMÂN

- Résumé -

Si l'action thérapeutique des eaux minérales et du climat de la localité Sângeorzul Român a été découverte par la population indigène et validée par des études scientifiques, la modernisation des thermes de Sângeorzul Român est sans doute liée au nom du médecin Andrei Monda, né à Bistrița Bârgăului et qui fixera sa résidence à Sângeorzul Român vers la fin du XIXème siècle. Après 1970, la station connaîtra le développement le plus spectaculaire par la construction des deux bases de traitement à l'Hôtel « Hebe » (900 lits) et au Complexe UGSR (600 lits). Pendant la période après 1989, la station de Sângeorz-Băi baisse du point de vue thermal, touristique et économique, malgré la conservation des valences thérapeutiques de ses ressources naturelles.

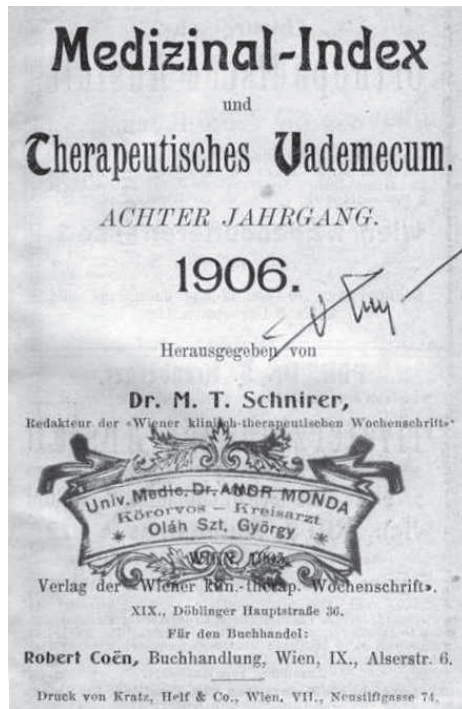

1. Dr. Andrei Monda (1838-1924)
(*Vereș S., Ulei pe pânză, Viena - 1886*)

2. Intelectuali din Sângeorzul Român - 1900.

Pl. I

1. Agenda medicului Andrei Monda.

2. Medicii Comitatului Bistrița-Năsăud, împreună cu familiile, la o serbare câmpenească -1910.

1. Sângeorzul Român, 1910 – Vilele Dr. Andrei Monda și Dr. Teofil Tanco.

2. Sângeorzul Român, 1918 – Familia Dr. Rafila și Andrei Monda.

Pl. III

1. Sângeorzul Român, 1920 - Dr. Andrei Monda și soția Rafila (n. Șandor).

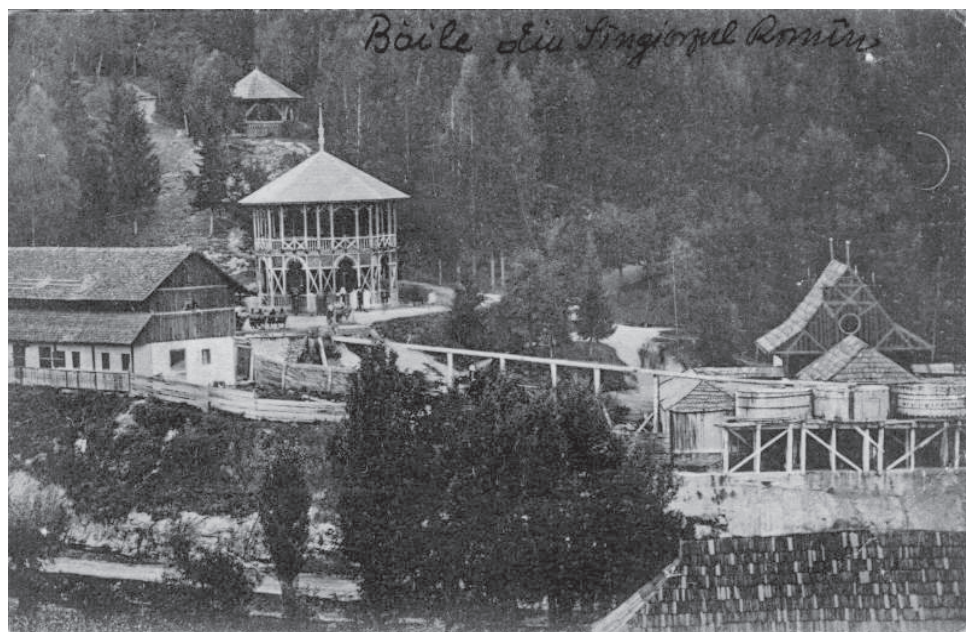

3. Sângeorzul Român, 1928 - Ioana Șimon, Av. Ioan Monda, Georgeta Velican (n. Șandor), Av. Camil Velican, Rafila Monda (n. Șandor), ..., Elena Giurgiuman (nepoată).

Pl. IV

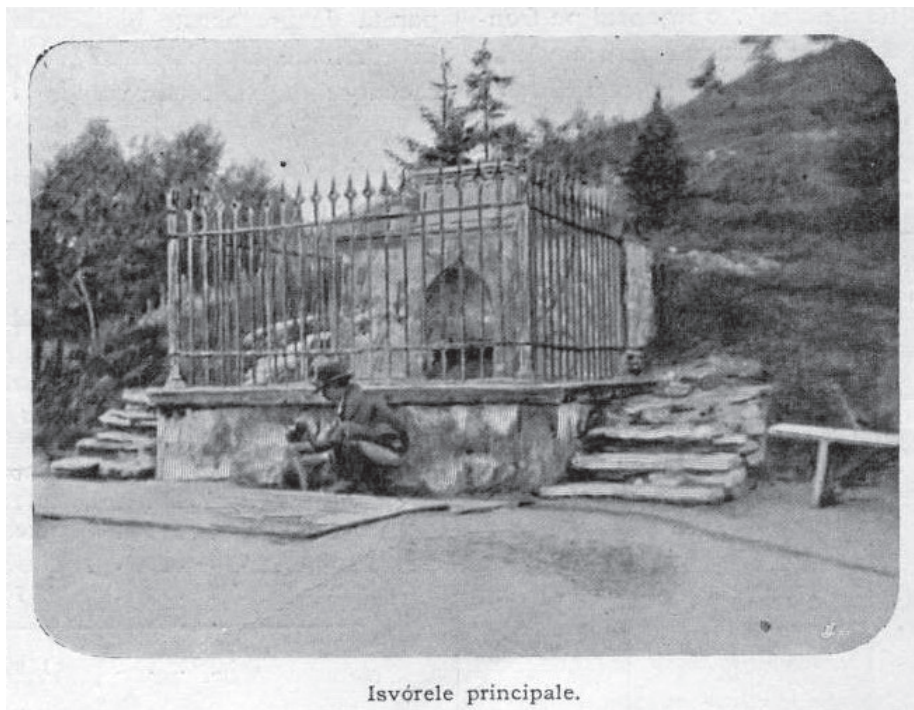

1. Sângeorzul Român, 1930 – Terasa Hotelului „Hebe”.

2. Stațiunea Sângeorzul Român – mijlocul sec. al XX-lea

Pl. V

Isvorele principale.

1. Sângeorzul Român – mijlocul sec. al XX-lea

2. Sângeorzul Român – Pavilion de fizioterapie.

Pl. VI

1. Sângeorzul Român – mijlocul sec. al XX-lea.

2. Casa familiei Dr. Andrei și Rafila Monda, Piața Unirii, Bistrița.

Pl. VII

1. Cavoul fam. Dr. Andrei și Rafila Monda, Cimitirul românesc din Bistrița.

2. Comercializarea apei minerale de la Sângeorz-Băi.

Pl. VIII

1. Sângeorz-Băi, 1966 – Dr. Nicolae Pop, As. Maria Pop.

2. Sângeorz-Băi, 1973 – Dr. Ioan Piciu, As. Cătălina Lupșor,
Dr. Rudolf Sinai, As. Ligia Pop.

Pl. IX

1. Vizita delegației chineze la Policlinica Balneară Sângeorz-Băi - 1975.

2. Sângeorz-Băi, 1976 - Dr. Vasile Szekely, As. Cătălina Ciociu, As. Ligia Pop, As. Cătălina Taugner.

Pl. X

1. Sângeorz-Băi, 1980 – Dr. Ilie Hampu,
As. Victoria Moldovan (dreapta).

2. Grupul vocal „Hebe”, al asistentelor medicale
Policlinica Balneară Sângeorz-Băi – 1982.

1. Sângeorz-Băi, 2003 – Medic-șef Dr. Mira Marton, Dr. Silviu Floroaie, Dr. Elena Popa, Dr. Floarea Moalfă (de la dreapta la stânga).

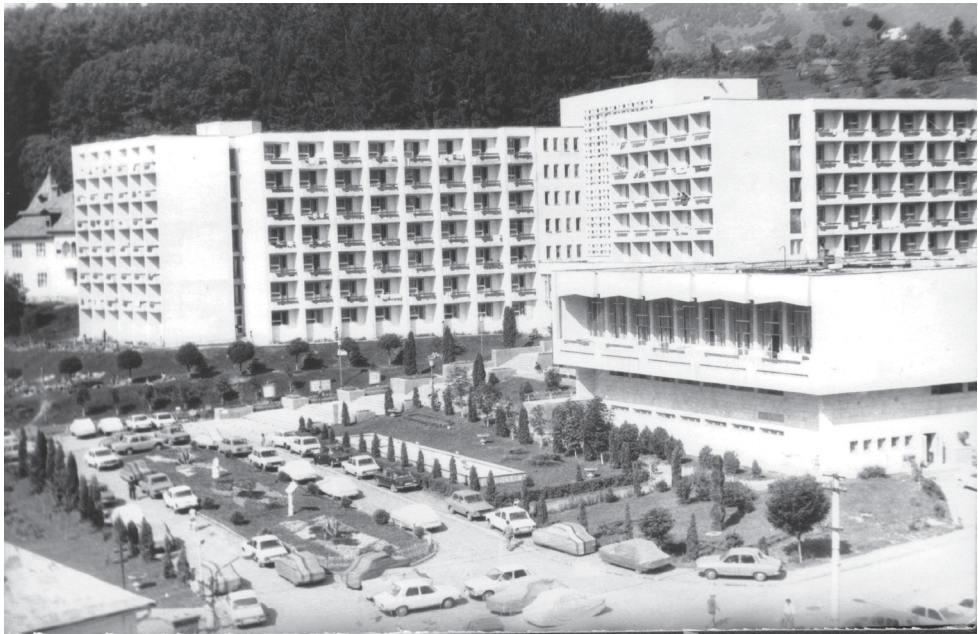

2. Sângeorz-Băi – Cantina Parc și Vila 13.

Pl. XII

1. Sângeorz-Băi - Hotel „Hebe” (900 locuri).

2. Sângeorz-Băi - Complexul UGSR (600 locuri).

1. Sângeorz-Băi – Izvoarele 1, 3, 6.

2. Sângeorz-Băi – Izvoarele 7, 8.

Pl. XIV

